

Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA rakendamise analüüs

Uringuaruanne



Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond



Eesti
tuleviku heaks

2018

Uuringu on tellinud Riigikantselei strateegiabüroo. Uuringut rahastatakse ühtekuuluvusfondide 2014.–2020. aasta rakenduskava prioriteetse suuna 12 „Haldusvõimekus“ meetmest 12.2 „Poliitikakujundamise kvaliteedi arendamine“. Projekti algataja ja koostööpartner on Haridus- ja Teadusministeerium.

Autorid

Kirsti Melesk on Praxise tööpoliitika analüütik alates 2006. aastast. Oma uurimisteesmades keskendub ta peamiselt tööturu ning oskuste ja teadmiste seostele, samuti täiskasvanuõppele ning nendega seotud poliitikameetmetele nii haridus- kui ka tööturusüsteemis. Kirsti on omandanud Tallinna Ülikoolis riigiteaduste erialal sotsiaalteaduste magistrikraadi ning jätkab samas õpinguid sotsioloogia doktoriõppes, kus ta uurib täiskasvanuhariduses osalemist Euroopa riikides.

Hanna-Stella Haaristo on Praxise hariduspoliitika analüütik alates 2011. aastast. Tema uurimisteesmade keskmes on võrdväärset võimalust hariduses ja elukestva õppe võimalused eri haridustasemetel. Praxises on ta osalenud analüüsitööde juhtimises ja teostamises ning programmide ja meetmete hindamises. Hanna-Stella on omandanud Tartu Ülikoolis sotsiaalpoliitika erialal magistrikraadi.

Sandra Haugas on Praxise hariduspoliitika analüütik alates 2018. aastast. Tema koostöö Praxise algas juba ligikaudu aasta varem esmalt praktikandi ja hiljem välise eksperdina mitmesuguste projektide juures. Sandra lemmikteema on koolivalik (küsimus, kuidas pered teevad haridusvalikuid ja mil moel ohjeldada koolivalikuvabadusega kaasnevat võivat hariduslikku kihistumist), mida ta on uurinud nii sotsioloogilisest kui ka poliitikateaduse vaatenurgast. Ta on omandanud Tallinna Ülikoolis riigiteaduste erialal bakalaureusekraadi ning on praegu samas ülikoolis haldusjuhtimise erialal lõpusirgel magistriõpingutega.

Selle töö valmimise on andnud olulise panuse ka

Eve Mägi (Praxis), Triin Savisto (Haridus- ja Teadusministeerium) ning Anni Katkosild (Riigikantselei). Eriline tänu kõigile OSKA meeskonna liikmetele, kes vahetasid autoritega mõtteid ning jagasid nendega infot, samuti kõigile neile, kes andsid intervjuudes sisukaid kommentaare OSKA tulemuste kasutamise kohta ja pakkusid sellesse sissevaate.

Poliitikauuringute Keskus Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

praxis
mõttekoda

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Tartu mnt 50, V korrus

10115 Tallinn

tel 640 8000

www.praxis.ee

praxis@praxis.ee

Väljaande autoriõigus kuulub Poliitikauuringute Keskusele Praxis. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Melesk, Kirsti; Haaristo, Hanna-Stella ja Haugas, Sandra. 2018. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA rakendamise analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Sisukord

1. Sissejuhatus	4
2. Soovituste rakendamine OSKA metoodikas	6
2.1. Soovituste rakendamist toetavad elemendid OSKA metoodikas	6
2.2. OSKA metoodika tugevad küljed ja kitsaskohad.....	8
2.2.1. Valdkondliku eksperdikogu koosseis ja roll OSKA tulemuste sõnastamisel.....	9
2.2.2. OSKA tulemuste levitamine.....	11
2.2.3. OSKA seire	12
2.2.4. OSKA järelduste ja soovituste rakendatavus.....	13
3. OSKA soovituste rakendamine praktikas	16
3.1. OSKA rakendamise monitooring. Olemasolevad andmed.....	16
3.2. Sihtrühmade kogemused ja raskused OSKA soovituste rakendamisega.....	19
3.2.1. OSKA poliitikakujundamise protsessis.....	19
3.2.2. Haridusasutuste roll OSKA soovituste rakendamisel	20
3.2.3. OSKA roll karjäärinõustamise protsessis	23
4. Lühikokkuvõte. Järeldused ja soovitused	26

1. Sissejuhatus

2015. aasta aprillis alustati tööjõu- ja oskuste vajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA abil viie aasta jooksul (2016–2020) tööjõu- ja oskuste vajaduse väljaselgitamist kõigis Eesti majandussektorites. Sellega on loodud oluline töövahend, et tagada tööturu praegustele ja tuleviku arenguvajadustele vastavad oskused tasemehariduses ning täienduskoolitustel, mis pakub Eesti ettevõtetele kvalifitseeritud tööjõudu ning suurendab Eesti majanduse konkurentsivõimet Euroopas ja maailmas.

Selle **uuringu autorite eesmärk** oli hinnata, kuidas on OSKA ettepanekud oskuste arendamise kohta tasemeõppes ja täienduskoolituses rakendatud ning mis on seda soodustavad ja takistavad tegurid.

Uuringutulemuste põhjal tehakse ettepanekuid oskuste juhtimise protsessi parandamiseks edaspidi ning OSKA järgmise perioodi (al 2021) tegevuste kavandamiseks. Uuringus keskendutakse OSKA esimesel aastal (2016) antud soovitude rakendamisele järgmistes valdkondades: info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, arvestusala, metsandus ja puidutööstus, metalli- ja masinatööstus ning sotsiaaltöö.

OSKA tulemuslik rakendamine on oskuste edukaks juhtimiseks vajalik komponent. Riikide tööjõuvajaduse prognoosi mehhanisme ja protsesse analüüsid on siiski jõutud järelduseni, et kvaliteetne ja sisukas teadmine tööjõu- ja oskuste vajaduse (ingl *labour market intelligence*) kohta on ainult üks komponent tööjõuvajaduse ja oskuste edukaks juhtimiseks (ingl *skills governance*) (Broughton 2011¹; Pouliakas 2017²). See tähendab, et oskuste juhtimine mitte ei lõppe prognoosi avaldamisega, vaid sama tähtis on tagada meetmed, mis toetavad tehtud järelduste rakendamist haridus- ja tööturupoliitikas.

Oskuste juhtimise lahutamatu osa on (1) institutsionaalsed struktuurid (info vahendamine, monitoorimine); (2) rakendamise protsessid (õigusaktid, juhtimine, rahalised ja mitterahalised stiimulid) ning (3) info vahendamise kanalid (ja viisid) (Pouliakas 2017). Oskuste juhtimine on mitmemõõtmeline. See hõlmab paljusid tasandeid (riigi poliitikakujundamine, kohalik ja ettevõtte tasand) ning sidusrühmi, mistõttu on oluline osalistevaheline koordineerimine ja infovahetus, et järeldused tööjõu- ja oskuste vajaduse kohta jõuaksid poliitikakujundamisse (*Ibid.*).

Ka siinses uuringus on vaatluse all OSKA kui terviksüsteem. Seda hinnatakse nii sisuliselt (soovitude rakendatavus, arusaadavus sidusrühmade jaoks, praktilisus, ajakohasus jne) kui ka protsessina (sidusrühmade kaasatus tulemuste tõlgendamise, tulemuste edastamise viisid, osaliste roll ja vastutus tulemuste poliitikasse rakendamisel jne).

¹ Broughton, A. 2011. Social partnership for anticipating change and restructuring. Mutual learning: Finland and the Baltic countries. Synthesis Report. European Commission.

² Pouliakas, K. 2017. Making labour market and skills intelligence policy relevant: How Cedefop supports countries. Skills Panorama, 17.10.2017. <http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/blog/making-labour-market-and-skills-intelligence-policy-relevant-how-edefop-supports-countries>.

Metoodika

Uuringus esitatud küsimustele vastamiseks on vaja koguda peamiselt mitteamulisi andmeid (sihtrühmade hinnangud ja kogemused, protsessi uurimine). Seepärast on siinse analüüsi aluseks ennekõike dokumendianalüüs ja eksperdiintervjuud.

Dokumendianalüüs hõlmati OSKA valdkonnaaruannete koostamise metoodika kirjeldus, 2016. aastal avaldatud OSKA valdkonnaaruanded ja OSKA seireandmed. Eesmärk oli anda ülevaade OSKA seire protsessist, sellega kaasnevatest tegevustest ja tulemustest.

Ekspertiintervjuud tehti poliitikakujundajatega ning õppeasutuste, karjäärinõustajate (edaspidi: nõustajad) ja karjäärinõustamise koordinaatoritega (edaspidi: koordinaatorid), kes on olulised osalised OSKA praktikas rakendamisel. Intervjuusid (kokku 14) andsid OSKA meeskonna liikmed, Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM), Töötukassa, Innove ning seitsme õppeasutuse esindajad. Lisaks tehti üks fookusrühmaintervjuu Rajaleidja keskuste ja Töötukassa nõustajatega. Ekspertiintervjuude tegemise eesmärk oli analüüsida OSKA sihtrühmade kogemusi OSKA järelduste ja tulemuste tõlgendamisega praktikas. Poliitikakujundajatest andsid intervjuu eksperdid, kes puutuvad kokku OSKA soovitude rakendamisega kõiki valdkondi läbivalt, koolide esindajad olid aga puutunud nendega kokku konkreetses valdkonnas.

Intervjuude ja dokumendianalüüsi tulemused on sünteesitud kahte temaatilisse peatükki.

Teine peatükk on pühendatud OSKA metoodikale. Vaadeldakse, kuidas toetab OSKA metoodika järelduste ja soovitude rakendamist praktikas ning milline on sihtrühmade tagasiside OSKA protsessile (st kuidas OSKA uuringuid tehakse) ja sisulisele metoodikale (st kuidas jõutakse uuringutulemusteni).

Kolmanda peatüki keskmes on eelkõige see, kuidas on OSKA 2016. aasta valdkonnaaruandeid rakendatud praktikas. Muu hulgas on käsitletud andmete kasutamise võimalusi OSKA rakendamise monitoorimisel ning sihtrühmade kogemusi OSKA rakendamisega poliitikakujundamise, haridusasutuste ja nõustajate vaatenurgast.

Lühikokkuvõtte peatükis on esitatud uuringust koorunud ettepanekud oskuste juhtimise kohta nii OSKA raames kui ka laiemalt, et toetada OSKA ettepanekute rakendamist praktikas.

2. Soovituste rakendamine OSKA metoodikas

Peatükk on pühendatud OSKA metoodika kirjeldamisele selles osas, mis puudutab OSKA rakendamist ja selle soodustamist. Analüüsitud on ka sihtrühmade tagasiside OSKA protsessile (st kuidas OSKA uuringuid tehakse) ja sisulisele metoodikale (st kuidas jõutakse uuringutulemusteni).

2.1. Soovituste rakendamist toetavad elemendid OSKA metoodikas

OSKA tööjõu- ja oskuste vajaduse prognoose tehakse valdkondade kaupa. Aastail 2016–2020 tehakse 24 valdkonnauuringut ning üks lisauuring, millega kaetakse kõik tegevus-, ameti- ja erialad. Valdkonnuuringute alusel sõnastatakse ettepanekud, mille eesmärk on anda valdkonna koordineerijatele suuniseid vajaliku arvu ja hariduse ning vajalike oskustega töötajate tagamiseks valdkonnas. Nende ettepanekute rakendamise põhjal on võimalik analüüsida OSKA tulemuste elluviimist.

OSKA metoodika hõlmab järgmisi tegevusi, mis toetavad ettepanekute rakendamist: (1) sihtrühmade kaasamine uuringuprotsessi; (2) uuringutulemuste levitamine ja tutvustamine ning (3) uuringule järgnev seire. Allpool on kirjeldatud neid tegevusi lähemalt, tuginedes uuringute uuendatud metoodika kirjeldusele (OSKA 2018)³.

Kaasamine uuringuprotsessi

Igas OSKA valdkonnas moodustab uuringumeeskond 20–30 inimesest koosneva valdkonna eksperdikogu (VEK). Sinna kuuluvad tööandjate ja kutsealade, haridussüsteemi (valdkonna kutse- ja kõrgkoolide) ning avaliku sektori esindajad (valdkondliku ning haridus- ja koolituspoliitika elluviijad). VEK-i koostamise põhimõtted on kokku lepitud OSKA koordinatsioonikogus kinnitatud dokumendina, milles määratletakse VEK-i ülesanded ja ekspertide profiil. Eraldi jälgitakse VEK-i tasakaalustatust: esindatud peavad olema tööandjad ja kutsealad (sh nii suur- kui ka väikeettevõtted, alavaldkonnad), avalik sektor ja haridusasutused (sh nii kõrg- kui ka kutseharidus olenevalt valdkonna profiilist). Sel viisil osalevad juba VEK-is paljud neist, kellele suunatakse hiljem soovitused.

VEK koguneb kogu uuringuprotsessi jooksul viis korda. Liikmed saavad anda kogutud andmete, analüüsi ja järelduste kohta hinnanguid ning vajaduse korral teha põhjendatud ettepanekuid uuringutulemuste ja/või analüüsiprotsessi korrigeerimiseks. Lisaks kutsutakse VEK uuesti kokku tulemuste seire koosolekuks, kus VEK arutab OSKA ettepanekute rakendamist ja lisategevuste vajadust. Seega osalevad VEK-i liikmed ettepanekute kujunemise protsessis ning saavad selles kaasa rääkida.

Valdkonna eksperte kaasatakse OSKA uuringutesse peale VEK-i liikme rolli veel individuaal- ja fookusrühmaintervjuude osaliste ning retsensentidena. Nii on võimalus arutleda valdkonna arengusuundade

³ OSKA. 2018. OSKA valdkondlike tööjõu- ja oskuste vajaduse uuringute metoodika versioon 2.1. Tallinn: Kutsekoda. <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/06/OSKA-metoodika-2.1.pdf>.

ja uuringutulemuste üle. Sel viisil laiendatakse veelgi huvipoolte esindatust andmekorjes ning erinevate arvamuste kaasatust uuringuprotsessi.

Tulemuste levitamine ja tutvustamine

Et tagada nii otseste sihtrühmade (valdkonnas olulised osalised tööandjate seas ja haridussüsteemis, poliitikakujundajad) kui ka laiemal avalikkusel informeeritus uuringu põhijäreldustest, on üks keskne tegevus tulemuste levitamine ja tutvustamine. OSKA on defineerinud oma peamised sihtrühmad järgmiselt (OSKA 2018):

- karjäärinõustajad,
- poliitikakujundajad,
- tööandjad,
- õppekavade koostajad ja õpetajad,
- kutsenõukogu liikmed.

Eritähelepanu pööratakse neile, kellele on mõeldud uuringus tehtavad ettepanekud: neile korraldatakse juba enne tulemuste avaldamist uuringut tutvustav infopäev, mis annab platvormi ka tulemuste arutamiseks. Teave uuringutulemuste kohta levib ka OSKA koordinatsioonikogu ja nõunike kogu liikmete kaudu, mis hõlmab paljusid ministeeriumeid, tööandjate ja -võtjate esindusorganisatsioone, Töötukassat ning teadusasutuste ja mõttekodade eksperte.

OSKA protsessi kaalukas sihtrühm on poliitikakujundajad: uuringutulemused edastatakse Töötukassale, HTM-ile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile (MKM) ning Innovele, kes kasutavad neid oma töös. Tulemusi tutvustatakse ka Riigikogu komisjonidele. Näiteks HTM-iga on kavas eraldi põhjalikud tutvustused ja arutelud. Kord aastas esitatakse ülevaade OSKA uuringute tulemustest ning Vabariigi Valitsuse tasandi otsust nõudvatest probleemidest haridus- ja teadusministri kaudu Vabariigi Valitsusele.

Laiemale avalikkusele levitatakse uuringutulemusi OSKA meetodika kohaselt järgmiste kanalite ja vormide kaudu:

- ettekanded ja esitlused;
- uuringuaruande lühiversiooni trükkimine ja levitamine;
- uuringutulemusi tutvustav lühivideo;
- teavitamine meedias (sh sotsiaalmeedias);
- uuringutulemuste, sh prognoosi ja ettepanekute mitmesuguses vormis väljavõtted OSKA tulemuste kasutajatele (nt MKM, Töötukassa, HTM);
- uuringutulemuste (sh uuringuaruanne, lühiaruanne, infograafika, video) avaldamine OSKA veebis.

Peale selle on pooleli OSKA veebi edasiarendus haridusveebi osana, mille tulemusena luuakse OSKA tulemuste esitlemiseks interaktiivne veebileht.

Uuringutulemuste seire

OSKA ei lõppe tulemuste avaldamise ja levitamisega: alates 2017. aastast tehakse esimestena avaldatud valdkonnaaruannete ja ettepanekute rakendamise seiret. See on küllalt uus osa OSKA meetodikas ja

lisatud protsessi meetodika uuendamise käigus. Uuendatud meetodika kohaselt (OSKA 2018) algab seireprotsess sellega, et ettepanekute teostatavuse ja rakendamise kohta hakatakse koguma aasta pärast tulemuste avalikustamist tagasisidet. Nii saab OSKA meeskond ülevaate sellest, kas ja milliseid ettepanekuid rakendatakse ja milliste tegevuste kaudu ning milline on nende tegevuste ajakava. Selleks saadetakse küsimustik kõigile, kellele tehti uuringu tulemusel tegevuste elluviimise ettepanekuid. OSKA meeskond analüüsib saadud vastuseid ja jagab tulemusi uuringu VEK-iga.

Poolteist aastat peale valdkonnaaruande avalikustamist kutsub OSKA meeskond VEK-i uuesti kokku, et arutada küsitluse tulemusi: koos analüüsitakse ettepanekute rakendamist üldiselt ning uuringu sõnumite, eesmärkide ja ettepanekute aja- ja asjakohasust. Eraldi määratletakse oluliste muutuste saavutamiseks vajalikud kriitilise tähtsusega ettepanekud (seatakse prioriteedid) ja lepitakse kokku sammud vajalike muutuste ellukutsumiseks. Kui seire käigus selguvad uued asjaolud, võib VEK-is täpsustada ettepanekute rakendamise eest vastutajaid ja koostööpartnereid, erandkorras ka ettepanekute sõnastust. Vabariigi Valitsuse sekkumist vajavad kriitilise tähtsusega teemad edastatakse OSKA koordinatsioonikogule.

Seire teises etapis jälgitakse kriitilise tähtsusega ettepanekute rakendamist. Umbes kolm-neli aastat peale uuringuaruande valmimist analüüsivad OSKA ja VEK nende prioriteetsemate ettepanekute täitmist, mis valiti välja seire esimese etapis. Et ühegi OSKA aruande avaldamisest ei ole nii pikka aega möödas, ei ole seire teist etappi veel rakendatud.

2.2. OSKA meetodika tugevad küljed ja kitsaskohad

Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus Cedefop on analüüsinud eri riikide tööjõu- ja oskuste vajaduse prognoosi süsteeme ning sõnastanud eduka oskuste juhtimise süsteemi alustalad (Pouliakas 2017):

- tähtsate sidusrühmade kaasatus protsessi, et tagada andmekorje ja analüüsi kvaliteet ning tulemuste legitiimsus ning luua ühine visiooni oskuste arendamiseks valdkonnas;
- sidusrühmade tagasiside arvestamise ning valitsusasutuste ja sotsiaalpartnerite tulemuste valideerimise selge ja jätkusuutlik korraldus;
- rollide ja ülesannete selge jaotus sidusrühmade vahel nii uuringuprotsessis kui ka tulemuste rakendamisel seadusandlikul tasandil ja operatiivsel juhtimistasandil;
- võimalikele kasusaajatele juurdepääsu tagamine uuringutulemustele ja neile tagasiside võimaldamine; eri sihtrühmade vajaduste arvestamine tulemuste edastamisel.

OSKA meetodika sisaldab kõike nimetatut. Sellega toetatakse OSKA valdkonnauuringute alusel tehtud ettepanekute rakendamist praktikas ja aidatakse kaasa oskuste edukale juhtimisele Eestis tervikuna. Kuid protsessi toimimise seisukohalt on oluline, kuidas õnnestub neid elemente praktikas rakendada ja valdkonna eksperte protsessi kaasata, sh hoida nende motivatsiooni osaleda pika aja jooksul protsessis ja panustada sellesse oma aega.

Siinse uuringu jaoks tehtud intervjuudes on esitatud OSKA meetodika kolm elementi, mis on sihtrühmade senise kogemuse põhjal olnud OSKA soovitude eduka rakendamise puhul keeruline: (1) uuringusse kaasatavate ekspertide koosseis ja roll uuringutulemuste saavutamisel; (2) tulemuste levitamise viisid ja sihtrühmad ning (3) seire läbipaistvus ja avatus.

Lisaks selgus intervjuude põhjal kaks teemat, mis puudutavad seda, kuidas valdkonnaaruannete sisu ja meetodika võivad olla selle rakendamisel proovikiviks. Need teemad on (1) laiema konteksti arvestamine aruannetes ning (2) valdkonna võtmeametikohtade ja selleks vajaliku haridustee seosed.

Järgnevalt on analüüsitud neid küsimusi OSKA meetodikas lähemalt.

2.2.1. Valdkondliku eksperdikogu koosseis ja roll OSKA tulemuste sõnastamisel

Selle uuringu jaoks tehtud intervjuude põhjal selgus, et OSKA meetodikas valmistavad asjaosalistele keerukust sellised aspektid nagu VEK-i koostamise alused ja liikmete valdkonnaväline kompetents (teadmised haridus- ja täienduskoolitussüsteemi kohta), samuti VEK-i töökorraldus ja juhtimine.

Ühe kitsaskohana toodi mitmes intervjuus esile küsitavad VEK-i koosseisus ning rollis ja võimalikus mõjus valdkonnaaruannete tulemustele. OSKA meetodikas on VEK-i hinnangud ainult üks allikas järelduste ja ettepanekute koostamisel. Siiski rõhutati intervjuudes, et VEK-i roll võib järelduste ja soovitude koostamisel kujuneda tunduvalt mõjukamaks, mis võib olla nii meetodika tugev kui ka nõrk külg.

VEK-i tugevaks küljeks peeti selgesti seda, et see toob ühe laua taha kõik osalised (tööandjad, õppeasutused, kutseliidud, poliitikakujundajad jt) ning aitab sõnastada valdkonnas ühised eesmärgid ja kompromissid. Mitu intervjuueeritut väljendas heameelt selle üle, et on olemas platvorm ühiste asjade arutamiseks ja kokkuleppele jõudmiseks. Teisalt leiti, et OSKA eri valdkondade järeldused ja soovited on väga erineva kvaliteediga (sh erineva detailsusastme ja rakendatavusega) ning kuna meetodika on ühine, peetakse kõikuva kvaliteedi põhjustajaks just VEK-i ja selle rolli. Täpsemalt väljenduvad võimalikud kitsaskohad VEK-i liikmete valimises ja esinduslikkuses, teadmistes ja oskustes, samuti VEK-i moderaatori ja OSKA analüütiku võimekuses tagada arvamuste mitmekesisus ning kaasatus järelduste ja ettepanekute sõnastamisse.

Kui OSKA järelduste ja soovitude kvaliteet sõltub VEK-i kvaliteedist, saavad määravaks sinna kutsutud ekspertide teadmised, võimed ja oskused ning ühiselt tehtavate otsuste kvaliteet. Kuna suure osa VEK-ist moodustavad valdkonna tööandjad, on esimene küsimus kindlasti see, kas nad suudavad esindada kõiki peamisi suundumusi ja vajadusi valdkonnas. Kuna paljudes valdkondades pole tugevaid erialaliite, mis koondaksid valdkonna kohta laiema pildi, taandub kõik paljuski iga üksiku tööandja kitsamatele soovidele ja võib tuua esile huvide konflikti soovitudes. Selle uuringu jaoks tehtud intervjuudes toodi näiteid sellest, kuidas valdkonnauuringu aruandes on antud n-õ poolikuid soovitusi. Näiteks on soovitatud ühe ameti koolitusmahtu suurendada, kuid sellega tihedalt seotud teise ameti kohta (kui üks

amet eeldab teise olemasolu) pole antud ühtegi soovitus (kuigi oleks vajalik). Selliste mittetäielike ettepanekute taga nähakse asjaolu, et mõnd põhiametit esindav tööandja pole VEK-is osalenud ja seetõttu polegi selle ala kohta soovitus sõnastatud.

Mitmes intervjuus kritiseeriti VEK-i kuuluvate tööandjate võimet näha valdkonda oma ettevõtte spetsiifikast laiemalt. Kui iga tööandja räägib ainult enda vajadustest lähtuvalt, on eriti tähtis tagada tööandjate mitmekesisus VEK-is nii, et tekiks terviklik ülevaade. Sageli on VEK-i kergem kutsuda neid inimesi, kes räägivad valdkonnas ka mujal aktiivselt kaasa, aga vaja oleks leida ka uusi eksperte oma arvamust avaldama. Selliseid võimekaid eksperte on samas keeruline igas valdkonnas leida. See on ka OSKA metoodikas endiselt suur katsumus, kuigi samme olukorra parandamiseks on tehtud: uues, täiendatud metoodikas on VEK-i soovitatav koosseis ja koostamise alused täpsemini kirjas. Näiteks on öeldud, et VEK võiks koosneda 20–30 inimesest, kellest 50% võiks olla tööandjate ja kutsealade esindajad, 25% avaliku sektori ning 25% haridussüsteemi esindajad. Nii on tagatud erinevate osaliste tasakaalustatus.

Intervjuudes tõsteti esile ka asjaolu, et kõik VEK-i kuuluvad tööandjad ei pruugi osata oma valdkonna (lähi)tulevikku analüüsida, samuti võivad neil olla puudulikud teadmised Eesti haridussüsteemist ja selle võimalustest. Seetõttu annavad nad soovitusi, mis ei arvesta laiema süsteemi ega kontekstiga ning seega pole asjakohased. Igas VEK-is on esindatud poliitikakujundajad, mis peaks tagama järelduste ja ettepanekute asjakohasuse hariduspoliitika kontekstis. Siiski võib olla vaja teatud määral suurendada kõikide liikmete teadlikkust, et nad mõistaksid olukorda sarnaselt ning teeksid kvaliteetseid ja asjakohaseid otsuseid. Seni on HTM-i esindajad teinud mõnes VEK-is lühiettekanne Eesti haridussüsteemist ja selle rahastamisest, kuid pigem on see taandunud ametniku enda aktiivsusele. Seetõttu võiks kaaluda sissejuhatavat loengut ühe osana iga VEK-i tööst või seda, et VEK-ile koostatakse lühike ja selge infoleht, milles on kogu vajalik asjakohane taustinfo kõikidele osalejatele.

VEK-i otsuste ning selle kaudu ka OSKA järelduste ja ettepanekute kvaliteedi tagamisel mängib kesksel rollil VEK-i moderaator ning tema oskus tuua esile ja sünteesida erinevaid seisukohti. VEK-id on suured ning koondavad väga paljusid erinevaid (subjektiivseid) arvamusi, mistõttu peab ta olema arutelu korraldades ja kompromissideni jõudmisel võimekas. Ta peab väga hästi tundma rühmaprotsesse ja suutma tagada selle, et järelduste ja ettepanekute koostamisel oleksid tõepoolest kõik arvamused esitatud, kaasatud ja tasakaalustatud. Kui rühmas on 20–30 inimest, on tõenäoline, et mõni neist räägib rohkem ja suudab oma arvamuse kehtestada paremini. Mitu intervjuueeritut tõi esile, et OSKA aruannet lugedes tunnevad nad vahel selgesti ära teatud valdkonna eestkõneleja või visionääri mõtted. See tähendab, et uuringuaruanded väljandavad kohati tugevasti mõne konkreetse eksperdi arvamust, kuigi peaksid esitama erinevate allikate põhjal sünteesitud tulemused. Samuti toodi intervjuudes esile tähelepanekuid ja kahtlusi, et kui mõnel teemal pole aruandes järeldust või soovitusi, ei tähenda see alati, et see pole oluline – vahel pole lihtsalt olnud VEK-is inimest, kes selle teema eest kõneleks või ei ole tema seisukohad jõudnud aruandesse.

Seega on oluline roll nii VEK-i moderaatoril arvamuste mitmekesisuse ja arutelu kvaliteedi juhtimisel ja tagamisel kui ka OSKA analüütikul arvamuste tasakaalustatud sünteesimisel. Ainult nii saavad osaliste subjektiivsetest arvamustest tõendus põhised järeldused ja ettepanekud. Aruandes peaks olema

selgesti eristatud, millised on tõenduspõhised ning millised arvamusel või eksperdi hinnangul põhinevad seisukohad – mõlemad on olulised ja väärtuslikud, aga erineva taustaga, mida on vaja teada.

2.2.2. OSKA tulemuste levitamine

Nii poliitikakujundajad kui ka karjäärinõustajad tõstsid esile küsimuse, missugustele sihtrühmadele peaks OSKA tulemusi tutvustama ja sõnumeid viima. Ehkki ei algkontseptsiooni ega ka värskema meetodikakirjelduse kohaselt ei käsita OSKA oma sihtrühmana tavakodanikku, on mitme intervjuueritu hinnangul OSKA senisest tugevam suunatus laiemale avalikkusele äärmiselt tähtis. Arvestades, et just tavakodanikud (sh nii koolinoored kui ka karjäärivalikuid tegevad täiskasvanud) on need, kes haridus- ja karjäärivalikuid lõpuks langetavad, peaks OSKA teadmine olema avalikkusele kättesaadav ja mõistetav ka iseseisvalt, mitte ainult nõustaja vahendamise ja tõlgendamise tulemusena.

Vajadust toetada inimest karjäärivalikute tegemisel nimetasid nõustamisega tegelevad vastanud, sh Töötukassa (nõustab nii töötuid kui ka töötavaid inimesi täiendus- ja ümberõppe valikute tegemisel) ning noori nõustavad Rajaleidja töötajad. Noorte haridusvalikute suunamine tuli esile ka koolide esindajatega tehtud intervjuudest: nad tunnetavad vajadust selle järele, et OSKA kasvu- ja suure tööjõuvajadusega valdkondades oleks tarvis pidada sihtrühmana silmas ka õpilasi (noorte puhul ka lapsevanemaid), et oleks võimalik vastavaid õppekavu avada või säilitada. Seda illustreerib hästi metalli- ja masinatööstuse valdkonna kutsekooli esindaja kommentaar.

... metallerialade valdkonnas on iga aastaga vähenenud sisseastujate soov [...] ja minu arvates selle poolega sisuliselt keegi ei tegele. [...] Eriti ei ole ju kuulda ega ka reklaami osas midagi taolist, mis võiks propageerida seda valdkonda, oleme ausad. Sellest tuleb ka see, et vanemad siis teevad ilmselt ettepanekuid lastele valida see eriala, mis oleks natukene kergem võib-olla ja mis annaks kiirema tulemi [...]. Metallitööstuse valdkond on keeruline. Ja see peaks alguse saama tegelikult ju perekonnast.

Kutsekooli esindaja, metalli- ja masinatööstus

Laiemale avalikkusele koostatavate materjalide puhul pidasid intervjuueritud esmatähtsaks info ülevaatlikku, kompaktselt ja atraktiivset esitust. Kõige parem oleks kaaluda eri laadi visuaalsete ja tehniliste lahenduste kasutamist. Näiteks klassikalistele tekstirohketele brošüüridele võiks eelistada pilkupüüdvaid piktogramme ning rikastada sortimenti põnevate video- ja helisalvestistega.

Järjest vähem tahetakse tutvuda Exceli tabelite ja pikkade tekstidega. Kõik need piktogrammid, videod ja nii edasi, mis ütlevad nii noorele kui ka täiskasvanule palju rohkem ja palju kiiremini. Tänapäeval ju kõik tahavad infot võimalikult kiiresti saada.

Karjäärinõustajate fookusrühmintervjuus osalenu

Materjalide sisu puhul peavad nõustajad ja koordinaatorid oluliseks, et see ei täidaks ainult teavitavat, vaid ka ameteid ja erialasid populariseerivat ning ühiskondlikke stereotüüpe murdvat eesmärki. Parima vahendina nende eesmärkide saavutamiseks näevad nõustajad konkreetse ameti esindajate kaasamist.

Näiteks leidsid intervjueeritud nõustajad, et lühike videolugu mugavate töötingimuste ja moodsa tehnikaga varustatud tehasetöolisest annab ametisse märksa nüansirohkema ja tõetruuma sissevaate kui mistahes kirjalik infokandja. Lisaks võivad hästi teostatud video- ja helisalvestised vaatajaid ja kuulajaid inspireerida ning suunata seda eriala valima.

Et just realselt seda ameti esindajat näha, et aa, või et tehases on siis nii puhas. Sest nii õpetajatelt kui kodust kui ühiskonnast üldiselt tulevad eelarvamused, et tehastes töö on hästi must. Ja igasuguste muude valdkondade kohta samamoodi. Et see töö on selline, ja kutsekoolide kohta levivad täpselt samamoodi sellised arvamused.

Karjäärinõustajate fookusrühmaintervjuus osalenu

Lisaks otsestele sisu ja vormiga seotud teemadele tuleks nõustajate sõnul võtta fookusse ka materjalide kasutusmugavusega haakuvad küsimused. See puudutab nii seda, kuidas saada võimalikult mugavalt kätte materjalid ise (milliste kanalite kaudu materjale levitada), kui ka seda, kuidas saada võimalikult mugavalt kätte neis sisalduv asjakohane ja praktiline teave. Intervjueeritud nõustajad pidasid vajalikuks tuua selgelt esile mitmesugused seosed, sealhulgas nii ametite ja oskuste (nt milliseid üldisi ja erioskusi eeldab õpetaja ametikoht), ametite ja töövormide (nt millised oskused tulevad kasuks inimesele, kes soovib saada ettevõtjast forvarderijuhiks) kui ka ametite/erialade ja õpivõimaluste (nt millistes haridusasutustes saab õppida tarkvaraarendajaks) vahel.

Seoses levitamiskanalitega leidsid nõustajad, et peale Rajaleidja ja Töötukassa keskuste võiks OSKA teadmust jagada raamatukogudes ja koolides, võimaluse korral ka raadio- ja telekanalites ning sotsiaalmeediakanalites. Kuigi loetletud kanaleid kasutatakse OSKA tulemuste levitamiseks juba praegu, on sihtrühmad erinevad.

Kokkuvõttes tuleb rõhutada, et ettepanek pöörata senisest rohkem tähelepanu laiemale avalikkusele ja neile materjalide pakkumisele ei tulenenud mitte vastajate kriitikast OSKA kohta, vaid pigem tulevikuvisioni loomise ja konstruktiivsete soovitusete andmise püüdlusest.

2.2.3. OSKA seire

OSKA meetodika oluline osis on seire. Selle käigus analüüsitakse kõigi uuringus tehtud ettepanekute rakendamist, sh selleks elluviidavaid tegevusi ja nende ajakava. Selleks kogub ja töötab OSKA meeskond läbi suure hulga teavet. Muu hulgas analüüsitakse võimaluste piires Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) jm riikliku statistika andmete põhjal prognoositud trendide poole liikumist (andmekasutuse piirangute kohta vt alaptk 3.1), jälgitakse valdkonna õppekavade arengusuundi (õppekavade avamine ja sulgemine jms) ning valdkonna sihtrühmade tagasisidet uuringus tehtud ettepanekutele.

Seire käigus kogutud tagasisidet süstematiseerida ei ole lihtne, sest hoolimata ankeetidest vastavad sihtrühmad küsimustele erinevalt. Näiteks ei ole vahel võimalik eristada juba varem (enne OSKA valdkonnaaruande ja ettepanekute avaldamist) rakendatud ning uuemaid tegevusi. Samuti on tegevuste

kirjeldamise üksikasjalikkuse tase ja kirjeldatud tegevuste seosed tehtud ettepanekuga (nt arvestatakse tegevusi kirjeldades ettepanekut ainult osaliselt) erinevad. Info ebaühtlane tase ei võimalda vastuseid võrrelda ega teha usaldusväärseid järeldusi OSKA tulemuste rakendamise kohta tervikuna. Seepärast tuleb mõelda läbi seire eesmärk ja selle alusel täpsustada tagasiside kogumise viise.

Kuna OSKA tulemuste seire on OSKA metoodika suhteliselt uus osa (esimesed seireandmed koguti 2017. aastal), on protseduurid osaliselt alles kujunemas. Neid arendades tuleks silmas pidada, et seireandmed on väärtuslikud ning võivad pakkuda huvi ka OSKA põhipartneritele ja sihtrühmadele. Näiteks tunti siinse uuringu käigus tehtud intervjuudes huvi selle vastu, kuidas muutuvad valdkonna õppekavad (kas koolides rakendatakse OSKA uuringus tehtud soovitusi ja ettepanekuid, kas ja milliseid õppekavu on valdkonnas avatud või suletud jne). Osaliselt on püütud (nt Töötukassas) seda infot ka ise koolidega suheldes koguda, kuid kui OSKA meeskond plaanib selle info kogumist jätkata seire käigus, võiks seda ka põhipartneritega jagada.

Et seire oleks läbipaistev ja selle käigus loodavat teadmist oleks võimalik asjaosalistel oma töös kasutada, võiks OSKA meeskond jagada oma põhipartneritega infot selle kohta, milline teadmine seire käigus koguneb. Lisaks võiks neilt koguda tagasisidet selle kohta, millisel kujul OSKA seire tulemuste vastu oleks neil huvi ja kuidas nad saaksid seda oma töös kasutada. Andes partneritele tagasisidet selle kohta, milliseid andmeid ja ülevaateid on võimalik seire info põhjal koostada, on OSKA seireprotsess ning selle lisandväärtus ka partneritele tunduvalt läbipaistvam.

Praegu jagatakse seiretulemusi ainult vastava valdkonna VEK-is seirekoosolekul, ehkki need tulemused ja nende põhjal tehtud valikud (prioriteetsed tegevused) või järeldused võivad pakkuda huvi ka neile osalistele, kes ei kuulu VEK-i. Seepärast võiks seiretulemuste kokkuvõtte ning seire põhjal tehtud otsused ja valikud olla OSKA kodulehel valdkonnaaruande juures avalikud. Teine võimalus on kaaluda nende levitamist laiemas ringis kui VEK. Praegu ei kajastu seiretulemused OSKA kodulehel.

2.2.4. OSKA järelduste ja soovitude rakendatavus

OSKA valdkonnaaruannete järelduste kvaliteediga jäid intervjuueeritud üldiselt rahule. OSKA tulemusi peetakse oluliseks infoks, mida saab kasutada valdkonna arengusuundade peegeldamisel ja analüüsil. Intervjuudest koorus kaks teemat, mis puudutavad OSKA analüüsi metoodikat ja mõjutavad tulemuste rakendatavust praktikas.

Konteksti arvestamine valdkonnaaruannetes

OSKA metoodika ühe kitsaskohana antakse soovitusel esialgu iga valdkonna kohta eraldi. Puudub valdkonnaülene seisukoht, milles võetaks arvesse Eesti haridussüsteemi ja selle võimalusi tervikuna, ning seetõttu on soovitude elluviimine raskendatud. Intervjuudes toodi ka näiteid, mis illustreerivad sellest tekkivaid raskusi. Näiteks kui ühes valdkonnas antud soovitus läheb vastuollu teise valdkonna soovitusega, on nii poliitikakujundajad kui ka õppeasutused keerulises olukorras otsustamisel, millise soovitusega tööle hakata või kuidas prioriteete seada. Samuti on raske viia OSKA ettepanekuid ellu olukorras, kus ühe valdkonna soovituse rakendamine (nt valdkonnas õppemahu vähendamine või

õppekava sulgemine) võib tuua kaasa raskusi mõne õppeasutuse toimimises tervikuna ja seeläbi hariduse kättesaadavuses piirkonnas. Näiteks soovitab OSKA koolitada märksa rohkem mingi valdkonna spetsialiste, kuid ei arutle selle üle, kas ja kuidas õppeasutuse kontekst seda võimaldab ning kas see on talle jõukohane.

Õppeasutused nimetasid raskusena rahastamist, näiteks muret, kas on võimalik palgata piisavalt kvalifitseeritud spetsialiste õpetama vajalikke erialasid või aineid. Raskused võivad seostuda ka õpetajate ja õpilaste olemasoluga: vähe on nii kvalifitseeritud õpetajaid (intervjuudes toodi näiteid erialade sulgemise kohta õpetajate puuduse tõttu) kui ka uusi sisseastujaid (erialad konkureerivad üha enam vähese arvu õpilaste pärast). Seetõttu mõjutavad ka demograafilised muutused ja erialavalik koolide võimekust õppemahtu kasvatada. Intervjuud näitasid, et kiiresti kasvava valdkonna või suure nõudlusega sektoris olevad õppeasutused on sellest väga hästi teadlikud – õppemahu kasvatamine on nendes valdkondades sagedamini teiste takistuste taga, mis vajavad lahendamist.

Mitme kõrgkooli esindajad selgitasid, et kui OSKA annab soovitusi muuta valdkonna õppemahtu, tuleb arvestada, et ülikoolide sees on erialade vahel konkurents: kui ühe valdkonna eelarvet suurendatakse, siis teise eelarvet vähendatakse. Samuti toodi näitena esile, et kui OSKA on soovitanud avada uusi (ühis)õppekavu, siis selle soovitusi rakendamist võivad mõnikord raskendada kitsaskohad seadustes ja praktika nappus. Seepärast ei pea õppeasutused OSKA tulemusi enda jaoks sageli mitte uudseteks, vaid ootavad lahendusi olemasolevatele takistustele ja probleemidele, et edasi liikuda. Kui OSKA annab pikaajalise vaate tulevikuvajaduse kujunemise kohta, siis koolide ootus on leida hoopis lahendusi, kuidas nende poole liikuda.

Ka poliitikakujundajatel (HTM-il) tuleb näiteks rahastusotsuseid tehes vaadelda kogu Eesti koolivõrku tervikuna, mitte igas valdkonnas või piirkonnas ükshaaval. Vajadust arvestada valdkonna kohta soovitusi andes rohkem tervikut ja haridussüsteemi toimimist ilmestab näide, kus anti soovitus kutse- ja rakenduskõrghariduses õppemahtu tunduvalt vähendada (või õppekavad sulgeda), kuid magistritasandil suurendada. See tekitaks olukorra, kus magistriõppesse ei ole palju pürgijaid, sest varem tulid õppijad sinna peamiselt rakenduskõrgharidusõppe lõpetamise järel või olid omandanud teadmised valdkonnast kutseharidusõppes. Selliste järelduste ja ettepanekute tegemise ennetamiseks on küll VEK-idesse kaasatud haridussüsteemi hästi tundvad inimesed, kuid alati pole ettepanekutes peegeldunud ka nende teadmised. Seega on seni jäänud OSKA sihtrühmade (poliitikakujundajate, õppeasutuste, nõustajate jt) endi rolliks püüda ja osata panna väiksematest pusletükkidest kokku suurem ja terviklikum pilt, et teha oma tööd kvaliteetselt.

Karjääritee visualiseerimine. Võtmeametikohtade ja õppekavade seosed

VEK-i liikmete ja teiste OSKA protsessi kaasatute jaoks on järelduste ja ettepanekute kvaliteedi ja rakendatavuse tagamiseks vajalik selge arusaam analüüsitava ametite ning pakutavate õppekavade seostest. Intervjuudes mainiti, et senises protsessis pole need seosed hästi rõhutatud, mistõttu on ka asjakohaseid ettepanekuid raskem teha.

Üks proovikivi on see, et sarnaseid oskusi eeldavad ja sarnase sisuga ametikohad on valdkonna eri tööandjate juures sageli erinevate ametinimetustega – see võib tuua kaasa segadust ja möödarääkimist

(nt VEK-is). Teiseks pole alati selged valdkonna ametikohtade seosed ehk karjääriteed: missugusel ametikohal saab teatud oskusi juurde omandades liikuda edasi valdkonna teisele ametikohale.

Kolmandaks ei ole selge, missugust haridust ja missuguselt õppekavalt või koolituselt üks või teine analüüsiv ametikoht eeldab. Analüüsis on küll nimetatud eeldatav või nõutav haridustase, kuid see pole seostatud olemasolevate õppekavadega. Neljandaks ei ole omavahel ühtlustatud ametikohtade ja õppekavade nimetused. Kui aruandes on kirjas, et tulevikus on vaja teatud ametikohale rohkem inimesi, siis kas võimalikud õppijad leiavad üles õppekavad, kus saab selle ameti omandada, kui õppekava nimetus on teistsugune?

Samuti tekib OSKA protsessis probleeme, kui eri osalised nimetavad samu asju erinevate nimedega. Näiteks tulid intervjuudes jutuks kohatiseid ebakõlad selle vahel, kuidas nimetatakse üht või teist eriala OSKA-s ning kuidas õppeasutuses või koolitusettevõttes. Rõhutati ka küsitavusi seoses sellega, kuidas on koolide pakutavad erialad paigutatud OSKA valdkondadesse. See puudutab eeskätt valdkonnaüleseid erialasid (nt kas masintikkimine on pigem käsitöö või IT) ning võib muuta soovitude rakendamise mõnevõrra keeruliseks. Samuti on puudulikud seosed ametikohtade ja pakutavate õppekavade vahel. Erinevad nimetused raskendavad töö- ja karjäärinõustajate tegevust, sest nad peavad need seosed oma klientide jaoks ise looma ja need ei pruugi olla alati täpsed. Ka teised intervjueeritavad leidsid, et õppekava nimetus peaks vähemalt kutsehariduse puhul sarnanema tulevase (OSKA aruandes nimetatud) ametikoha nimetusega.

Kõik kirjeldatud seosed on äärmiselt olulised selleks, et OSKA järeldused ja ettepanekud oleksid asjakohased, kvaliteetsed ja rakendatavad. Alles siis, kui on selge, mida mingi ametinimetuse all silmas peetakse, milliseid oskusi need ametikohad eeldavad ning missuguse õppekava (ja kutsestandardi) alusel õppides need oskused saab omandada, on võimalik anda üksikasjalikke soovitusi mõne õppekava mahu või sisu muutmiseks. Nimetatud seosed peavad olema kõikidele OSKA protsessis osalejatele (sh VEK-i liikmetele) algusest peale selged. Selle eest oodatakse vastutuse võtmist OSKA meeskonnalt kui protsessi juhtijalt, et tagada tulemuste kvaliteet.

3. OSKA soovitude rakendamine praktikas

Peatüki keskmes on eelkõige see, kuidas on OSKA 2016. aasta valdkonnaaruandeid rakendatud praktikas. Eraldi on käsitletud andmete kasutamise võimalusi OSKA rakendamise monitoorimisel. Uuringus tehtud intervjuude põhjal on koondatud sihtrühmade kogemus OSKA soovitude rakendamisega poliitikakujundamise, haridusasutuste ja nõustajate vaatenurgast.

3.1. OSKA rakendamise monitooring. Olemasolevad andmed

OSKA tulemuste rakendamise monitooringu aluseks saab võtta nii kvalitatiivsed kui ka kvantitatiivsed andmed. Kvalitatiivsed andmed on seire käigus kogutav tagasiside neilt, kellele on suunatud ettepanekud rakendamiseks (kirjeldatud OSKA seire protsessis). Selle tulemusel saab hinnata, milliseid tegevusi ja millise ajakavaga OSKA soovitude rakendamiseks tehakse ning millised neist on sihtrühmade hinnangul üldse rakendatavad.

Kuna OSKA analüüs tugineb suures osas riikliku statistika andmetikele, on osaliselt võimalik OSKA soovitude rakendamist analüüsida, kui uuendada OSKA valdkonnauuringutes kasutatud andmeid. Siinse uuringu käigus analüüsiti kolme andmestiku kasutamise potentsiaali OSKA tulemuste monitooringuks: need on EHS-e andmed kõrg- ja kutsehariduse kohta, Töötukassa andmed töötute ja töötavate inimeste koolituste kohta ning HTM-i andmed täiskasvanute täiendusõppe kohta kutsekoolides.

Kvalitatiivsed andmed

2016. aastal avaldatud valdkonnaaruannete seire tehti 2017. ja 2018. aastal. Valdavalt vastasid sihtrühmade esindajad, et ettepanekud on rakendamisel või neid plaanitakse rakendada. Ainult üksikjuhtudel märgiti, et ettepanekut ei ole plaanis rakendada. Selliseid vastuseid on IKT-s 2, metalli- ja masinatööstuses 16, arvestusalal 21, metsanduses ja puidutööstuses 14 ning sotsiaaltöö valdkonnas 9. Samas oli suur osa ettepanekuid tehtud mitmele sihtrühmale (nt kõigile valdkonna kutse- või kõrgkoolidele) ning seetõttu ei tähenda see, et ükski kool ettepanekuga seotud tegevusi ei rakenda.

Sihtrühmade vastused OSKA soovitude rakendamise kohta näitavad ühtlasi seda, et kohati mõistavad ja tõlgendavad nad soovitusi erinevalt. Seega ei ole antud vastused ja kirjeldatud tegevused soovitude rakendamise kohta alati üheselt mõistetavad ega kõigi sihtrühmade puhul võrreldavad. Samuti kirjeldatakse mitmel juhul juba varem rakendatud tegevusi ning nii on raske hinnata, kas OSKA-l on otsene mõju uute lahenduste ja tegevuste esilekerkimisele ning milline see on.

Teatud juhtudel on tegevuste mitterakendamise põhjus see, et ettepanek oli tehtud valele sihtrühmale (nt koolis puuduvad erialad, mida soovitus puudutab). Seetõttu on oluline silmas pidada, et OSKA rakendamise mõistmiseks ei saa hinnata üksnes nende vastuste osakaalu, mis on antud ettepaneku rakendamise kohta, vaid vaja on hinnata ka kirjeldatud tegevuste sisu.

Seega on OSKA seire andmed oluline allikas selleks, et hinnata, kas ja milliseid soovitusi ning kuidas on sihtrühmad rakendanud. Need süstemaatiliselt kogutud andmed annavad tervikpildi kõigi OSKA ettepanekute kohta. Teisalt tuleb nende andmete tõlgendamisel arvestada seda, kui paljudele sihtrühma-

dele olid ettepanekud suunatud (osa rakendab, osa mitte), mis on mitterakendamise põhjus ning kas ja kuidas see mõjutab eesmärgi poole liikumist tervikuna.

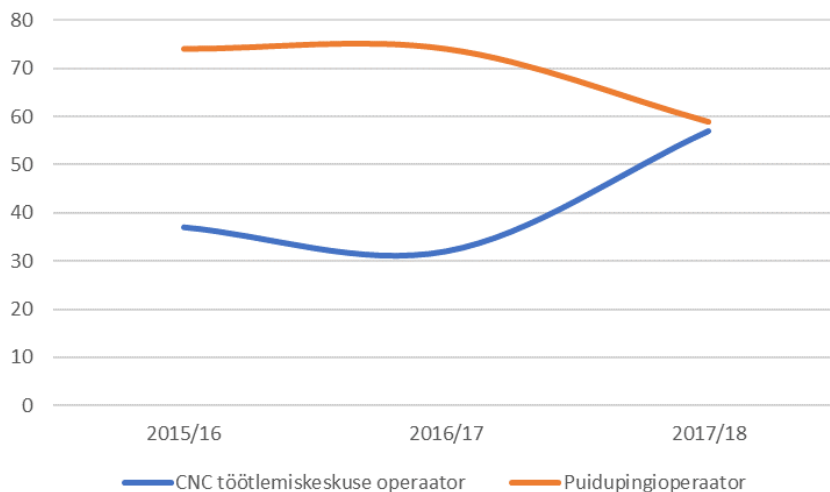
Samuti tuleb silmas pidada seda, milliseid tegevusi vastajad kirjeldavad, kui räägivad soovitude rakendamisest; kuivõrd need on uued lahendused (või aitavad vanade probleemide lahendamisel uusi samme teha või uut kvaliteeti saavutada) või mil määral aitavad need eesmärgi poole liikuda. Neid küsimusi arutatakse ka seirearuande koostamise järel VEK-is.

Kvantitatiivsed andmed

Kõrg- ja kutsehariduse andmed (EHIS)

Igas OSKA valdkonnaaruandes nimetatakse selle valdkonnaga seotud õppekavad kõrg- ja kutsehariduse kõigil haridustasemetel ning analüüsitakse õppurite statistikat (sh vastuvõtt, lõpetajad ja katkestamise määr). Järgides OSKA uuringus kasutatud definitsioone, on võimalik monitooringu jaoks analüüsida, kuidas on uuringu avaldamise järel muutunud õppekavade ja õppurite arv neil õppekavadel. See annab infot selle kohta, kas õppurite statistika on liikunud OSKA aruandes prognoositud suunas ning kas tasemehariduse trendid liiguvad uuringus tehtud ettepanekute poole (sh sisseastujate või lõpetajate arvu muutus, õppekavade arvu muutus). Selliseid analüüse on OSKA meeskond seire käigus ka teinud ja tulemusi on esitatud VEK-i seirekoosolekutel.

Näiteks oli metsanduse ja puidutööstuse valdkonnas OSKA üks soovitus vähendada tava-puidupingi-opeaatorite õpet ning proportsionaalselt suurendada arvutijuhitavate (CNC) töötlemiskeskuse operaatorite õpet. Seda suundumust peegeldab hästi kutseharidusasutustes nende õppekavade alusel õppivate õpilaste arv 2015/2016. kuni 2017/2018. õppeaastani (vt järgnevat joonist).



Allikas: metsanduse ja puidutööstuse VEK-i seirekoosoleku protokoll, 8.5.2018 (OSKA)

Selliseid analüüse on tehtud ka teistes valdkondades, kuid kahjuks ei sisalda seirekomisjoni kohtumiste kõik kokkuvõtted tehtud analüüside ülevaadet. Et need ülevaadet pakuvad huvi laiemalt, on siinse

uuringu autorite ettepanek jagada neid ka teiste partnerite ja sihtrühmadega, võttes arvesse võimalikke andmepiiranguid. Peamised piirangud sel viisil trendide analüüsiks on järgmised:

- 2018. aasta seisuga on soovitude avaldamisest möödunud ainult kaks aastat ja muutused ei pruugi olla veel avaldunud;
- vähese õpilaste arvuga õppekavadel mõjutavad trende ka väikesed ja juhuslikud kõikumised aastati (nt vastuvõtu ärajäämine mõnel aastal, suurem katkestamismäär mõnel kursusel, üldine õpilaste arvu vähenemine), mistõttu oleks trendide usaldusväärsemaks hindamiseks vaja pikemat ajavahe- mikkude tulemuste avaldamisest alates ning arvesse tuleb võtta üldisi muutusi õpilaste arvus;
- suured muudatused õppekavades (nt nende ühendamine) võivad muuta tunduvalt õpilaste arvu, mistõttu ei ole õpilaste arvu eri aastate statistika võrreldav. Samuti võib märkimisväärselt muutuda õppekava nimetus ja/või sisu, mis teeb õppekava seostamise OSKA valdkonnauuringu põhikutse- aladega keerulisemaks;
- OSKA raames juba analüüsitud õppekavu on kergem monitoorida, ent märksa mahukam töö on leida uusi õppekavu, mis võivad olla seotud valdkonna põhikutsealadega. Seepärast võib olla ka õpilaste arvu muutusi keerulisem jälgida.

Et seiret tehes kogutakse tagasisidet valdkonna sihtrühmadelt, sh kõrg- ja kutsekoolidelt, võiks kaaluda selle protsessi käigus ka uute, kadunud või tunduvalt muutunud õppekavade kohta info kogumist.

Töötukassa ja HTM-i andmed täiskasvanute täiendusõppe kohta

Töötukassa pakub Eestis nii töötutele kui ka töötavatele inimestele suures mahus täienduskoolitusi ning on seepärast OSKA soovitude ja ettepanekute oluline sihtrühm kõigi valdkonnaaruannete puhul. Üldiselt kogub Töötukassa andmeid valdkondade kohta, milles koolitatakse nii töötuid kui ka töötavaid inimesi. Teisalt ei saa neid alati ühele seostada OSKA soovitude ja ettepanekutega, sest Töötukassas kasutatavad koolituste definitsioonid ei kattu alati OSKA põhikutsealade või täienduskoolituse õppe- kavade omadega.

Võrrelda on lihtsam koolitustega, millel on kindel sihtrühm kindlas sektoris, nagu seda on näiteks metalli- ja masinatööstuses metallitööpinkide operaatorite väljaõpe ning arvutijuhtimisega metalli- lõikepinkide (APJ-pinkide) operaatorite ja seadistajate õpe. Sel viisil saab koolituse läbinu rakendada omandatud oskusi just selles sektoris, kus on tööjõuvajadus tuvastatud.

Keerulisem on nende koolitustega, mis on üldised ja kus omandatud oskusi saab rakendada mitmes sektoris. Näiteks on metsanduse ja puidutööstuse valdkonnas tuvastatud vajadus metsaveo ja puidu- hakkuri veokijuhtide järele ning see ametikoht eeldab C-kategooria juhilubade omandamist. Seoses uuringus defineeritud tööjõuvajadusega saab Töötukassa suunata inimesi nende juhilubade kursustele, kuid ei saa tagada, et koolituse läbinu rakendab oma oskusi just metsaveo või puiduhakkuri veokijuhina. Sama kehtib teiste üldiste (valdkonnaüleste) oskuste kohta, nagu keeleoskus ja projektijuhtimine. Seega saab küll eristada andmeid vastavaid oskusi andvatel koolitustel osalemise kohta, kuid ei ole võimalik analüüsida, millises sektoris neid oskusi lõpuks rakendatakse. Seetõttu saab analüüsida vastavate oskuste omandamist laiemalt, kuid mitte OSKA soovitude rakendamist kindlas valdkonnas.

HTM-i täiskasvanute täienduskoolituse andmete analüüsimisega seotud proovikivid on sarnased Töötukassa andmetega seonduvaga. Ka HTM ei loo oma andmetes üks ühele seoseid koolitusvaldkondade ning OSKA erialade ja soovitude vahel. Võrrelda on võimalik ainult üksikuid koolitusvaldkondi, mis kattuvad OSKA definitsioonidega.

3.2. Sihtrühmade kogemused ja raskused OSKA soovitude rakendamisega

Selle uuringu jaoks tehti intervjuud, et uurida sihtrühmade kogemusi OSKA järelduste ja ettepanekute rakendamisega praktikas. Järgnevalt on käsitletud vaadet OSKA rakendamisele kolme põhilise sihtrühma kaupa: OSKA poliitikakujundamise protsessis, haridusasutuste roll OSKA soovitude rakendamisel ja OSKA roll karjäärinõustamises.

3.2.1. OSKA poliitikakujundamise protsessis

OSKA eduka rakendamise üks tingimus on selle seosed poliitikakujundamise protsessiga (vt ka Pouliakas 2017). Siinse uuringu intervjuude ja dokumendianalüüsi alusel selgus, et OSKA valdkonnaaruanded on leidnud poliitikakujundamises selge kasutuse: (1) poliitikakujundajate kaasatus OSKA juhtimisse; (2) OSKA otsene kanal ettepanekute esitamiseks Vabariigi Valitsusele; (3) OSKA roll riikliku koolitustellimuse kujundamisel kutse- ja täiendõppes ning kõrghariduse planeerimisel. Kõik need väljundid annavad lisahoobasid, millela saab toetada OSKA ettepanekute rakendamist praktikas.

Selle kõrval, et VEK-ides osalevad vastava valdkonna poliitika kujundamisega seotud osalised, on poliitikakujundajad kaasatud ka OSKA juhtimise üldprotsessi. OSKA tööd juhib koordineerimiskogu, milles osalevad tööturu-, majandus- ja hariduspoliitikaga tegelevad ministriumid, tööandjate ja -võtjate esindusorganisatsioonid ning Töötukassa. Koordineerimiskogu koosseis ja ülesanded on sätestatud kutse- ja täiendõppes. Muu hulgas on koordineerimiskogu ülesanne hinnata OSKA valdkonnaaruandete tulemusi ja ettepanekuid lähtuvalt tööturu ja ühiskonna tasakaalustatud arenguvajadusest. See annab võimaluse luua üldisem vaade valdkonnauuringu tulemustele ning arvestada tulemuste tõlgendamisel üldise haridussüsteemi, majanduse ja tööturu konteksti.

OSKA rakendamist toetab selle juhtimismudel. Valitsuse tasandil vastutab OSKA tulemusliku rakendamise eest haridus- ja teadusminister. Sellega on loodud otsene kanal ettepanekute esitamiseks Vabariigi Valitsusele. Valitsuse otsuse alusel viib minister kord aastas valitsuskabinetis ülevaate OSKA tegevustest, nagu ka küsimused, mis vajavad poliitilist otsust. Teemad, mis vajavad valitsusse viimist, esitab VEK koordineerimiskogule, kes omakorda määratleb prioriteetsed teemad, mida HTM-i kaudu valitsusele esitada.

Veel on OSKA-l kujunenud kasutus riikliku koolitustellimuse kujundamisel nii kutseõppes kui ka täiskasvanute täiendõppes. OSKA tulemused on oluline allikas HTM-is kutse- ja täiendõppe riikliku koolitustellimuse kujundamisel. 2017. aastal lisatigi avalik-õiguslike ülikoolidega sõlmitud haldus-

lepingutesse viide OSKA-le: ülikoolidel tuleb õppekavade loomisel ja arendamisel ning õpetamisel arvestada OSKA aruannete tulemusi ja soovitusi.

Kuigi OSKA-t on õppekavaarenduses arvestada kohustuslik, jääb selgusetuks, kuidas ülikoolid peavad selle täitmist tõestama ja kirjeldama. Seda, kas ja kuidas kajastuvad OSKA soovitusel ülikoolide tegevuses, saab hinnata alles halduslepingute perioodi lõppemisel 2019. aastal. Ka kutsekoolides plaanitakse minna üle paindlikumale süsteemile⁴, mis tähendab, et koolidel endal lasub suurem vastutus haridussüsteemi kujundamiseks selliselt, et see arvestaks OSKA uuringutes esitatud ettepanekuid ja järeldusi. Seepärast tuleb veelgi rohkem leida viise, kuidas motiveerida kutse- ja kõrgkooli OSKA ettepanekuid rakendama ning õppemahtu vastavalt kujundama.

Ka Töötukassa arvestab töötute ja töötavate inimeste koolitusmahu planeerimisel OSKA tulemusi ja soovitusi. Tööhõiveprogrammi⁵ käigus pakub Töötukassa töötavatele inimestele teenuseid alates 2017. aasta 1. maist. Programmi kohaselt arvestatakse OSKA tulemusi tasemeõppes osalemise toetuse, koolitustoetuse ja tööturukoolituse määramisel. Alates 2018. aastast arvestatakse OSKA tulemusi ka töötutele koolituste määramisel. Siiski tuleb pidada meeles, et just nende koolituste puhul on kõige tähtsam inimeste võimalikult kiire tööerakendumine ja seetõttu on Töötukassa võimalused tuleviku tööjõuvajaduse arvestamisel piiratud.

Asjaolu, et koolitustellimuse kujunemisel arvestatakse OSKA soovitusi, on omakorda andnud koolitajatele tõuke pidada OSKA tulemusi paremini silmas. Nimelt eelistavad nii HTM kui ka Töötukassa koolitusi rahastades just neid valdkondi, mida on OSKA raames soovitatud.

Näiteks metsanduses oli ka IKT-lahendustega seonduvad IKT-pädevused, mida siis koolid tõesti võtsid ja töötasid välja need kursused ja hakkasid pakkuma.

HTM-i esindaja

Et OSKA esimeste soovitude avaldamisest on möödunud ainult kaks aastat ja OSKA-t on hakatud poliitika-kujundamise protsessis rakendama küllalt hiljuti, saab OSKA mõju selles protsessis analüüsida alles aasta kuni kahe möödumisel. Samuti võtab OSKA rakendamise hakkamine poliitikakujundamises tervikuna aega seni, kuni on avaldatud kõikide valdkondade uuringud.

3.2.2. Haridusasutuste roll OSKA soovitude rakendamisel

OSKA soovitude rakendamisel on üks kaalukas küsimus see, kui asjakohased soovitusel antakse õppeasutustele otse rakendamiseks ja missugune on või peaks olema nende roll soovitude elluviimisel.

⁴ Vt nt 28.8.2018 uudis: <https://novaator.err.ee/856796/kutseoppes-kaob-riiklik-koolitustellimus>.

⁵ Tööhõiveprogramm 2017–2020: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104052018012?leiaKehtiv>.

Siinse uuringu käigus intervjueritud õppeasutuste esindajate suhtumine OSKA järeldustesse ja ettepanekutesse oli kahetine. Ühest küljest leiti, et OSKA valdkonnaaruanded on väga vajalikud, sest annavad koolidele taustinfot selle kohta, mis on arvamused ja suundumused valdkonnas laiemalt. Need pakuvad kindlustunnet selle kohta, et tehakse õigeid asju, liigutakse õiges suunas ja et ka teistel on samasugused probleemid. Teisalt arvati, et OSKA soovitusel on üldised ja need pole piisavalt praktilised lahendused, mistõttu ei saa õppeasutused neid kohe kasutada. Samuti nimetati, et puuduvad võimalused või ideed, kuidas ületada õppeasutuse ees seisvaid takistusi.

Ega pole, et nüüd seal on mingi lause ja selle lause põhjal me nüüd hakkame mingeid asju kohe tegema. Me peame ikkagi ise aru saama, mida selle taga tegelikult mõeldakse. Selleks sa pead ikkagi konsulteerima veel, rääkima valdkonna inimestega, et mida siin siis ikkagi mõeldakse, et mis on see, millest puudust tuntakse või kus oleks tarvis neid õppijaid rohkem arendada. Ega nad [OSKA soovitusel] ei ole sellised, et me nüüd saame nad sealt võtta ja kohe homme ... Selleks, et neid töösse saada, selleks peab natuke veel uurima, suhtlema.

Kutsekooli esindaja

Seejuures on OSKA soovitusel rakendamine pikem ahel ja eeldab enamasti asjaosaliste koostööd, kuid sageli ei ole lõpuni selge, mis on kellegi roll ning kes peaks astuma esimese sammu. Kui näiteks mitmele õppeasutusele on antud ühesugune soovitus vähendada teatud erialal vastuvõttu, siis kuidas saab õppeasutus olla kindel, et ka teised koolid ettepaneku ellu viivad?

Samuti on Töötukassa vaatenurgast antud soovitusel mõeldud ennekõike koolidele ja koolituste pakujatele, kes peaksid andma n-ö õigeid oskusi, mille õppimises osalemist saab Töötukassa rahastada. Õppeasutustel on aga teistsugused probleemid, mis eeldavad muid lahendusi (teatud eeldused, mis peaksid olema täidetud, et eriala soovitusi saaks rakendada). See võib olla näiteks rahastamine (õppejõudude konkurentsivõimeline tasustamine) või konkureerimine väheste õpilaste pärast (küsimus, millised erialad suudavad meelitada rohkem õpilasi). Siinkohal võib kaaluda iga OSKA soovitusel juures selle eelduste ja riskide nimetamist. Nii oleks õppeasutustel selgem ja praktilisem arusaam soovitusel sisust ning selle rakendamiseks vajalikest sammudest.

Siinses analüüsis osalenud õppeasutuste esindajad mainisid sageli, et kuigi koolidele antud soovitusel on mõistlikud, ei saa nad nende elluviimiseks sageli ise midagi teha. Näiteks kutseõppeasutuste koolitusmahu on seni määranud HTM ning õppekavad tulenevad suurel määral riiklikust õppekavast ja kutsestandarditest. Seejuures ei tea koolid sugugi alati, mil määral on OSKA ettepanekud jõudnud kutsestandarditesse, sest nende väikeste muutuste puhul õppekava ei uuendata – sisuliselt ei saa siis midagi muutada ka õpetamises. Kuna peaaegu kõikides valdkondades on antud soovitusi üldoskuste, sh digioskuste õpetamise suurendamiseks õppekavades, nimetasid õppeasutused ühe kitsaskohana asjaolu, et praegu ettenähtud õppeaja sisse ei mahu kõikvõimalike oskuste põhjalik õpetamine.

Pealegi on õppeasutustel soovitusel tegeleda keeruline, kuna juhtimine on seal sageli eri tasanditel. Siinse analüüsi käigus ei selgunud, kui teadlikud on OSKA järeldustest ja soovitusel näiteks koolijuhid (eriti ülikoolide rektorid ja instituutide juhid). Kui OSKA peamine sihtrühm õppeasutustes on just

õppekavade arendamisega tegelevad inimesed, siis soovitude rakendamiseks vajalikke otsuseid tehakse tihti teisel tasandil, mistõttu on ka võimalused õpet kujundada piiratud. On tähtis, et info jõuaks koolidesse eri tasanditel, mitte ainult kindla õppekavaga seotud inimesteni. Selleks võib kaaluda eri tasandite inimeste kaasamist VEK-idesse või eraldi just haridusasutuste juhtkondade suuremat teavitamist.

Tasub läbi mõelda, kus asub õppeasutuste poliitikakujundamise ja -juhtimise protsessis OSKA, st kas see peaks andma valmislahendused või üldised suunad. OSKA-s on sõnastatud valdkonna arengusuunad ja eesmärgid, mille poole püüelda (st seal nimetatakse, mida on vaja selleks, et vastata valdkonna arengusuundadele). Seepärast tuleb ka mõista, et OSKA aruande avaldamine koos ettepanekutega ei ole lõpp-punkt, mille põhjal saavad asjaosalised hakata kohe soovitusi rakendama.

Pigem peaks OSKA ettepanekutele järgnema arutelu selle üle, kuidas selle ideaali poole liikuda ja millised on võimalikud lahendused eri õppeasutuste jaoks. Tuleb analüüsida ja arutada ning arvestada seonduvate kitsaskohtade ja takistustega (erialade nõudlus ja demograafilised arengusuunad (kui palju jagub õppureid), rahastamine jne). Selle kõige alusel saab töötada välja lahendused, mida hakata koolides ellu viima.

Kõige lihtsam on siin näide sellest, kuidas OSKA on soovitanud õppeasutustel vähendada õpingute katkestamist teatud valdkonnas – see soovitus on suunatud otse koolidele ja OSKA seirab, kas koolid järgivad seda soovitust. Seevastu õppeasutuste jaoks on tegu üldise ja teada-tuntud vajadusega katkestamist vähendada ning sellise soovitusi saamine ei muuda nende töös midagi. Pigem oodatakse konkreetsemaid lahendusi selle kohta, kuidas ühes või teises valdkonnas katkestamist vähendada.

Siin tekibki küsimus, kas OSKA peaks andma sellise tasandi soovitusi või mitte. Kas OSKA roll peaks olema selgitada välja ka sidusrühmade probleemid nende eesmärkide ja soovitude täitmisel? Kes peaks näitama üles initsiatiivi ja astuma sammu edasi üldistelt sihtidelt konkreetsete lahenduste ja tegevuste poole õppeasutuste tasandil?

Kui OSKA eesmärk on seostada õpe paremini tööturu vajadustega, tuleb tagada soovitude selline asjakohasus ja üksikasjalikkus, mis võimaldab õppeasutustel need hõlpsamini ellu viia. Tasub läbi mõelda, missuguseid soovitusi on asjakohasem suunata pigem HTM-ile, kellele on lihtsam tagada teatud tegevuste elluviimine kooli tasandil (nt halduslepingute kaudu) ja seda koordineerida, ning missugused soovitusid on kõige targem suunata otse õppeasutustele.

Selliste ettepanekute puhul, mida on mõistlikum ja asjakohasem teha õppeasutustele, tuleb mõelda täpselt läbi selle üksikasjalikkuse aste ja teostatavus. Samuti on tähtis teada, kellele täpselt on ettepanek mõeldud ning kes peaks selle elluviimist jälgima ja koordineerima. Ennekõike võiks õppeasutustele teha selliseid ettepanekuid ja koostada selliseid materjale, mis toetavad õppijate motiveerimist asuda valdkonda õppima ja seal õpinguid ka lõpetada.

3.2.3. OSKA roll karjäärinõustamise protsessis

OSKA kui karjäärinõustajate tööriist

Kõigi intervjueritud nõustajate ja koordinaatorite sõnul on OSKA karjäärinõustajate jaoks väga vajalik ja kasulik tööriist, mis kätkeb nii teoreetilist kui ka praktilist väärtust. Teoreetilisena varustab see nõustajaid laiapinnalise taustteadmisega tööturu praeguse olukorra ja tulevikutrendide kohta ning praktilisena võimaldab rakendada seda teadmist igapäevases nõustamistöös.

Kui OSKA teoreetiline väärtus on kõikide nõustajate jaoks üldjoontes sama, siis praktilised kasutusviisid võivad tulenevalt nõustajate võrdlemisi laialdasest professionaalsest autonoomiast ning spetsialiseerumisest eri sihtrühmadele ja meetoditele nõustajate ja juhtumite puhul mõnevõrra varieeruda. Intervjueritavad töid esile viis peamist OSKA praktilist kasutusvõimalust karjäärinõustajate töös:

1. nõustatavate teavitamine haridus- ja karjäärivalikutest;
2. nõustatavate enesearengu toetamine;
3. nõustatavate üldise teadlikkuse suurendamine tööturutrendidest, praegustest erialadest ja ametikohtadest ning olulistest tulevikuoskustest;
4. tööturu kohta esitatud infopäringutele vastamine;
5. erialade ja valdkondade populariseerimine.

Nõustajad kasutavad OSKA rakendamise võimalusi nii eraldiseisvalt kui ka kombineerituna. Näiteks selleks, et teavitada noort tema karjäärivalikutest, võib tekkida esmalt vajadus suurendada tema üldist teadlikkust ametikohtadest. Nimelt pole nõustajate sõnul sugugi harvad juhtumid, kus noorele teadaolevad ametikohad ja erialad saab kokku lugeda ühe käe sõrmedel. Seepärast võib OSKA kui karjäärinõustamise tööriista kasutegur nii mõnelgi juhul seisneda juba ainuüksi ametite spektri kirjuse tutvustamises. Sellega tekitatakse noores huvi ja avardatakse tema tulevikuväljavaateid.

Tegelikult neil [noortel] ei ole õrna aimugi teatud ametitest. Näiteks teavad, et onu see, tädi on see, ema on see, isa on see, sõbra ema on see, aga rohkem ameteid väga ei teagi. Et piirdub näiteks nelja-viie ametiga ja tegelikult valdkonnateadmised on ikka üsna madal.

Karjäärinõustajate fookusrühmaintervjuus osalenu

Ka selleks, et toetada nõustatava enesearengut, on esmalt vaja suurendada tema teadlikkust tööturul vajalikest oskustest. Siingi on OSKA oma tulevikuoskuste loeteluga nõustajate jaoks väärt töövahend.

Haridus- ja karjäärivalikute kohta info jagamise teemal rõhutasid aga nii nõustajad kui ka koordinaatorid OSKA uuringute teisest rolli. Nimelt on nõustamise puhul nõustatava vajadus tööturu vajaduse suhtes ülimalt oluline – esmatähtis on võtta arvesse nõustatava isiklike eeldusi, huve ja sobivust. Kui aga nõustatav seisab mitme teda võrdväärselt kõitva karjääritee ristumiskohas, võib OSKA teave tööjõuvajaduse kohta pakkuda suurt tuge, et teha informeeritud ja kaalutletud valik.

Mingit eriala on nõustajate kinnitusel seevastu kohane populariseerida üksnes siis, kui nõustatav on selle vastu ise huvi üles näidanud.

Vaadatakse, mis on inimese enda soovid ja mille peale ta ise on juba mõelnud, ja sealt minnakse nii-öelda laiemaks, et avardada inimese silmaringi ja neid valdkondi, mida ta ise on kaalunud. Kui seda teha nõustamise võtmes, on see ka inimesele täiesti vastuvõetav.

Töötukassa esindaja

Kokkuvõttes saab seega öelda, et kuna OSKA koondab karjäärinõustamise seisukohast väärtuslikku ja laiapinnalist teavet, on see nõustajate jaoks väga kasulik tööriist. Arvestades, et enne OSKA süsteemi loomist pidid nõustajad seda teavet ise eri allikatest otsima ja analüüsima, on OSKA nende tööd märkimisväärselt hõlbustanud.

Mis puudutab erialade ja ametite infot ja tööturutrende, siis siin on meie jaoks OSKA asjad täiesti asendamatud. Ei kujutagi enam ette, et neid ei ole. On olnud aegu, kus neid ei olnud, ja see oli tõesti selles mõttes väga keeruline, et iga nõustaja pidi ise selle info mingisuguse statistika põhjal tuletama.

Rajaleidja esindaja

OSKA- ja karjäärinõustamise süsteemide lõimitus

Intervjueeritud nõustajate ja koordinaatorite kinnitusel on OSKA ja karjäärinõustamise süsteemide koostöö üldjoontes sujuv ja koordineeritud. Nii Rajaleidjas kui ka Töötukassas on määratud OSKA meeskonnaga infot vahetavad üksused, kelle ülesanne on vahendada nii Kutsekojast saabunud teavet uute uuringute ja neid tutvustavate ürituste kohta kui ka nõustajatele mõeldud praktilisi materjale.

Nõustajate sõnul jõuavad uuringuaruanded nendeni kiiresti. Olukorda, kus uus uuring on valminud, kuid nõustajaid sellest teavitatud ja uute materjalidega varustatud ei ole, tekkinud pole.

Kui tuleb uuring, siis kohe tuleb ka info. Info tänapäeval levib hästi.

Karjäärinõustajate fookusrühmaintervjuus osalenu

OSKA ja karjäärinõustamise süsteemi koostöö ei põhine ainult koordineeritud infovahetusel, lisaks korraldatakse mitmesuguseid ühiseid tegevusi ja projekte. Nende silmapaistvaimad näited on OSKA ja Rajaleidja koostöös valmivad kompaktsed ja atraktiivsed valdkonna arengusuundi tutvustavad infolehed, samuti OSKA esindajate osalusel toimuvad asutusesisesed üritused Rajaleidjas ja Töötukassas, kus tutvustatakse OSKA teadmist. Nii need kui ka OSKA korraldatavad üritused (nt aasta-konverentsid) aitavad nõustajatel OSKA tulemusi paremini mõista ja on populaarsed. Ainsa kitsaskohana nimetasid nõustajad piiratud võimalust neil üritustel osaleda.

OSKA konverentsid on meil kulla hinnaga. Need on hästi huvitavad, sisulised ja kasulikud. Enamasti ollakse väga kurvad, kui kõik minna ei saa, aga see on ka arusaadav, sest meil on juba näiteks Tallinnas 28 inimest.

Karjäärinõustajate fookusrühmaintervjuus osalenu

Ehkki üldjoontes võib OSKA ja karjäärinõustamise süsteemi koostööd pidada tugevaks ja sisuliseks, on ka mõningast arenguruumi. Arvestades OSKA korraldatud ürituste menulist ühelt poolt ja piiratud osalemisvõimalust teiselt poolt, tasuks esiteks kaaluda ürituste korraldamist sagedamini. Võttes arvesse, et nõustajad peavad oma panust OSKA protsessi pigem tagasihoidlikuks, võiks teiseks püüelda nende senisest tugevama kaasamise poole.

Nad võiksid teha aeg-ajalt selliseid karjäärinõustajate aruteluringe, et meid rohkem kaasata, ja kindlasti tuleb sealt häid mõtteid. Mida rohkem spetsialiste kaasatud on, seda rohkem häid mõtteid tuleb. Ja kui need juba korduma hakkavad, siis järelikult on ka konkreetne vajadus.

Karjäärinõustajate fookusrühmintervjuus osalenu

Kolmandaks tuleks üle vaadata nõustajatele saadavate trükistega seonduv: tuleb tagada, et nõustajad oleksid nendega pidevalt varustatud, ning see, et trükiste sisu ja formaati aeg-ajalt vajaduspõhiselt uuendatakse. Nimelt selgus intervjuudest, et seoses OSKA uuringuaruannete rohkusega on tekkinud nõustajate seas nõudlus kompaktsete materjalide järele, millesse on koondatud eri valdkondade teadmus. Need võiksid ideaalis olla olemas nii digitaalselt kui ka trükituna.

Alguses oli neid vähe ja siis sa suutsid kohe öelda, et seal valdkonnas on need ja need, aga nüüd on juba 11 valdkonda ja neid põhikutsealasid tuleb juurde. Et ühesõnaga tuleks hõlbustada seda infot nii, et see oleks meie kliendile kättesaadav, aga et ka meie nõustajad saaksid seda sujuvalt oma nõustamisprotsessis kasutada.

Töötukassa esindaja

Võib-olla neid tabeleid saaks panna kuidagi ka kodulehele, et nad ei olekski võib-olla ainult nendes aruannetes. Ehk et kuidagi struktureeritumalt kajastada neid. [...] Et kui on näiteks teada, kui palju on kohti IT-sektoris sellele ametikohale, siis võiks olla sama info ka teiste valdkondade kohta, ja et see oleks kõik kusagil koos, et me ei peaks lappama nii palju neid erinevaid kohti.

Karjäärinõustajate fookusrühmintervjuus osalenu

4. Lühikokkuvõte. Järeldused ja soovitused

OSKA on Eesti tuleviku tööturu ning tööjõu- ja oskuste vajaduste analüüsimiseks vaieldamatult oluline. See on esimene omalaadne tööriist, mis annab kõiki majandussektoreid läbivalt terviklikult infot selle kohta, kuidas muutuvad töö sisu ning töö tegemiseks vajalikud oskused järgmise viie kuni kümne aasta jooksul. Varem tugines see info sektoripõhiste uuringutele, mis olid olemas ainult üksikute sektorite kohta ning mille meetodika ei olnud tihti sektoriti võrreldav.

Seega annab OSKA väärtuslikku kvalitatiivset infot, mida ei ole võimalik saada teistest allikatest, ja seob selle kvantitatiivse tööjõuvajaduse prognoosiga. Just seda OSKA väärtust on rõhutatud paljudes siinse uuringu jooksul tehtud intervjuudes: OSKA annab olulist infot tulevikusuundade kohta ning loob valdkonna osaliste vahel ühise pildi trendidest ja sellega seonduvast taustinfost.

Eduka oskuste juhtimise märksõnad on peale uuringu jaoks kogutud kvaliteetsete algandmete (tööjõu- ja oskuste vajaduse kohta) ka sihtrühmade kaasamine protsessi, nende tagasiside arvestamine, vastutuse selge jaotus tulemuste rakendamisel ning juurdepääsu tagamine uuringutulemustele (Pouliakas 2017). Nii siinse uuringus tehtud dokumendianalüüsi kui ka intervjuude alusel saab öelda, et OSKA meetodikas on olemas kõik vajalikud elemendid, et edukalt juhtida tööjõu- ja oskuste vajadust Eestis.

Intervjuudest selgus, et tähelepanu tuleb pöörata OSKA meetodika arendamisele ja täiustamisele, samuti oskuste juhtimise rakendamisele Eestis nii OSKA kaudu kui ka laiemalt. See aitab kaasa OSKA-le seatud eesmärkide elluviimisele ning sellele, et oskuste juhtimine oleks teadmispõhine ja tugineks OSKA uuringutes tehtud järeldustele.

Tuleb pidada silmas, et siinse analüüsi aluseks on näited, mille üle arutleti intervjuudes 2016. aasta valdkonnaaruannete põhjal (mõnel juhul käsitleti intervjuudes OSKA rakendamist ka laiemalt). OSKA-sisesed protsessid võivad olla selle aja jooksul muutunud ning seetõttu on võib-olla mõnda siinse uuringus tehtud ettepanekut ka juba kaalutud või rakendatud.

OSKA meetodika üks kaalukas osa on **valdkondlikud eksperdikogud (VEK-id)**. VEK on 20–30 inimesest koosnev kogu, mis moodustatakse iga OSKA valdkonna jaoks eraldi. Sellesse kuuluvad valdkonna tööandjate ja kutsealade esindajad, samuti valdkonnas oluliste kutse- ja kõrgkoolide ning avaliku sektori esindajad. VEK käib koos regulaarselt kogu OSKA valdkonnauuringu tegemise jooksul. VEK-i liikmed saavad sel viisil anda uuringus kogutud andmetele, analüüsile ja järeldustele hinnanguid ning vajaduse korral teha põhjendatud ettepanekuid uuringutulemuste ja/või analüüsiprotsessi korrigeerimiseks.

Seega on VEK-i liikmetel üsna suur mõju OSKA tulemuste kujunemisele ja järelduste sõnastamisele ning seda tähtsamad on VEK-i koostamise alused ja tööpõhimõtted. VEK-i liikmete valimisele ja selle tasa-kaalustatusele pööratakse OSKA meetodikas eraldi tähelepanu. Kuigi intervjuudest selgus, et VEK-i roll võib olla OSKA valdkondade puhul erinev, on kohati olnud selle mõju tulemuste sõnastamisele väga selge.

Intervjuudest koorusid järgmised **järeldused ja soovitused** OSKA meetodika täiustamiseks.

- Nii OSKA meetodikas kui ka juhistes uuringumeeskonnale tuleb pöörata eraldi tähelepanu VEK-i mitmekesisusele ning kõigi võtmeerialade ja alavaldkondade esindatusele selles.
- Selleks et ühtlustada VEK-i liikmete taustteadmisi haridus- ja täiendusõppesüsteemi kohta, milles peab kujunema valdkonna oskuste arendamine, võiks kaaluda sissejuhatavat ettekannet VEK-i töö alguses või ülevaatlikku infolehte, mida VEK-i liikmetele lühidalt tutvustada või esimeste kohtumiste eel koos muude materjalidega tutvumiseks saata.
- OSKA kvaliteet sõltub erinevate arvamuste esindatusest uuringus ja nende sünteesist. Seetõttu tuleb pöörata tähelepanu OSKA uuringumeeskonna liikmete modereerimis- oskustele. Nad peavad tundma grupidünaamikat ja oskama juhtida arutelusid nii, et kõik osalised on aktiivselt kaasatud. Samuti peavad nad jälgima, et kõik osapooled on saanud sõna kas VEK-is, intervjuudes või fookusrühmaaruteludes osalemise kaudu. Tarvis on ka kogutud materjali sünteesimise oskusi, et võtta järelduste ja ettepanekute tegemisel arvesse kõikide (sh vähem aktiivsete) osaliste arvamust. Samuti peavad järelduste tegemisel olema tasakaalus VEK-i roll, kvantitatiivne andmeanalüüs ja teiste intervjuueeritud spetsialistide arvamused.

Siinses uuringus tehtud intervjuudes rõhutati, et OSKA tulemuste rakendamisel tuleb VEK-il arvestada laiemat konteksti. Nii poliitikakujundajad kui ka koolide esindajad tõid näiteid olukordadest, kus neil oli tekkinud tulemuste rakendamisega raskusi, sest laiem kontekst seda ei võimaldanud. VEK võiks saada tulemusi arutades tuge OSKA uuringumeeskonnalt, aga ka vastavate ministeeriumite esindajatelt (haridusteemadel nt HTM-ilt, töötute ümberõppe puhul Töötukassalt) ning OSKA koordineerimiskogult, mis esindab üldisemat vaadet OSKA teemadele ja OSKA-ga seotud valdkondadele.

OSKA meetodikas on tähtsal kohal **tulemuste levitamine** sihtrühmadele. Selle viisis ja vahendites intervjuueeritud suuri puudusi ei leidnud. Rõõmustavana nimetati põnevaid videolugusid OSKA veebilehel, mis illustreerivad valdkonda hästi ja mida partnerid kasutavad aktiivselt ka nõustamistöös. Siiski peegeldus intervjuudes ootus, et senisest rohkem võiks suunata OSKA järeldusi tavakodanikele, kes teevad haridus- ja karjäärivalikuid, arvestades seda ka info levitamise kanalite ja sõnumite valikul. Rõhutati vajadust, et OSKA oleks kättesaadav ka kohalikul tasandil, sh kohalikes raamatukogudes, Töötukassa piirkondlikes esindustes jne. Kuivõrd praeguses OSKA kontseptsioonis ei ole tavakodanikud sihtrühmana määratletud, soovitame järgmist, et tagada vastutuse ja eelarve selgem jaotus OSKA tulemuste levitamiseks laiemal avalikkuse seas.

- Arvestada tavakodaniku kaasamist OSKA sihtrühmana OSKA järgmise perioodi (al 2021) kavandamisel.
- Leppida partneritega (sh HTM, Töötukassa, Rajaleidja keskused) kokku selge rollijaotus OSKA tulemuste tutvustamisel tavakodanikule (sh erialade populariseerimisel nii noorte kui ka täiskasvanute seas, sõnumite levitamisel töötutele ja töötavatele täiskasvanutele, aga ka erialavalikut tegevatele noortele).

Laiemale avalikkusele sõnumite suunamise kohta tasub intervjuude põhjal silmas pidada, et

- kõik kirjalikud materjalid ning video- ja helisalvestised peaksid olema informatiivsed, ent lühikesed ja atraktiivsed ning neis tuleb arvestada eri sihtrühmade (nt koolinoorte ja täiskasvanute) vajadusi, huve ja eelistusi;
- info peaks olema kättesaadav ka kohalikul tasandil raamatukogudes ja Töötukassa osakondades;
- ühiskondlike stereotüüpide murdmiseks on erialade tutvustamise ja populariseerimise soovitatav kaasata nendel aladel tegutsevad spetsialistid, sealhulgas nii materjalide koostamise kui nende nõusolekul ka nende esitlemise materjalides.

OSKA ettepanekute rakendamise jälgimise oluline osa on **seire**, mida tehakse kõigi OSKA valdkondade kohta; ühtlasi on see oluline osa OSKA metoodikast. Et seire on metoodika suhteliselt uus osa (esimesed seireandmed koguti 2017. aastal), on seireprotseduurid osaliselt alles sisetöötamisel. Siiski selgus siinse uuringu käigus tehtud intervjuudest, et OSKA põhipartnerid ei ole seire käigus kogutavatest andmetest teadlikud ning ka nende töös võiks sellest infost palju kasu olla.

Et muuta OSKA seireprotsess läbipaistvamaks, soovitame jagada

- põhipartneritega (HTM, Töötukassa ja Innove) infot selle kohta, milline teadmine ja millised andmed seire käigus kogunevad ning vajaduse kohaselt jagada detailseid seireandmeid ka nendega. Soovitame pidada partneritega nõu teemal, milliste seireandmete järele on neil oma töös vajadus ja mil määral seire võimalused sellele vastavad. Sel viisil oleks seireprotsess ja selle lisandväärtus partneritele tunduvalt läbipaistvam;
- seire üldisemaid tulemusi ja kokkuvõtteid ka väljaspool VEK-i, täpsemalt võiksid tulemuste kokkuvõtte ja seire põhjal tehtud otsused olla avalikud ja kättesaadavad OSKA kodulehel valdkonnaaruande juures.

Uuringus tehtud intervjuudest tuli välja, et OSKA rakendamise ja tulemuste tõlgendamise kitsaskoht on **põhikutsealade seosed olemasolevate õppekavadega** ning sellest joonistuvad õpi- ja karjääriteed analüüsitud valdkondades. OSKA uuringuid kasutavad partnerid ootavad OSKA-lt tuge nende seoste esiletoomisel ja tõlgendamisel.

- Et tööandjad ja haridusasutused kasutavad erinevaid ameti- ja erialade nimetusi ning nende seosed OSKA põhikutsealadega ei ole alati selged, on vaja teha osalistega definitsioonide ühtlustamise nimel koostööd. Tuleb võtta sihiks, et õppekavade nimetused ja OSKA kommunikatsioonis kasutatavad ametinimetused oleksid maksimaalselt kooskõlas, sest nii oskavad õppijad teha paremini valikuid ja karjäärinõustajad neid selles toetada.
- Eraldi on vaja töötada koolituste nimetuste ja OSKA põhikutsealade seoste loomisega. Ka nende seoste selgem esiletoomine aitab paremini mõista, millised koolitused nii täiendus- kui ka ümberõppes on seotud põhikutsealal töötamisega.

Siinses uuringus analüüsiti ka OSKA sihtrühmade kogemusi valdkonnaaruannetes tehtud ettepanekute rakendamise kohta. Intervjuudest ja dokumendianalüüsist selgus, et OSKA on leidnud Eestis koha poliitika- kujundamise protsessis ja see aitab hästi kaasa OSKA uuringute alusel tehtud ettepanekute

rakendamisele. Siiski on haridussüsteemi arendamise siht esmajoones suurendada paindlikkust – koolidele antakse rohkem vastutust ja võimalust arendada õppe mahtu ja sisu.

- Kui ka kutsekoolides plaanitakse minna üle tulemuslepingute süsteemile (nagu see on kõrgkoolide puhul), siis on üha vajalikum kaaluda hoolikalt võimalusi, kuidas motiveerida kutse- ja kõrgkooli OSKA soovitusi rakendama. Näiteks juhinduvad nii kutse- kui kõrgkoolid õppekavade arendamisel õppekavaga seotud kutsestandarditest. Seega on oluline tagada, et OSKA ettepanekud kajastuksid ka kõigis valdkonnaga seotud kutsestandardites, mille kaudu need jõuavad koolide õppekavadesse. Teiseks rõhutati intervjuudes kõrgkoolide poolt, et õppekavade arendamise otsused juhinduvad sageli atesteerimisel välja toodud ettepanekutest. Seetõttu tasub kaaluda ka, mil määral on võimalik kõrghariduse õppekavade atesteerimisel OSKA järelduste ja ettepanekutega arvestada. Kolmandaks on kutsehariduses õppekavade arendamisel koolidele olulised lähtekohad kutsekeskhariduse riiklikud õppekavad ning õppekavakomisjon, kes hindab koolide taotlusi avada uusi või muuta olemasolevaid õppekavu. Seega on oluline silmas pidada ka seda, kuidas ning mil määral saab nende töös OSKA järelduste ja soovitustega arvestada.

OSKA uuringutes tehtud ettepanekute rakendamise **asjakohasus koolide jaoks** kerkis intervjuudes sageli teemana üles. Tihti jääb OSKA aruannetest koolide jaoks puudu praktilistest lahendustest või uutest ideedest juba teada probleemide (nt väljalangemise vähendamine, erialade populariseerimine, sisseastujate arvu suurendamine) lahendamisel. Koolidele suurema lisandväärtuse pakkumiseks ja seal ettepanekute rakendamise soodustamiseks võiks kaaluda järgmisi ideid:

- OSKA ettepanekud võiksid sisaldada nende rakendamise eelduste või rakendamisest tulenevate riskide analüüsi;
- OSKA ettepanekuid on levitatud õppekavajuhtide seas, aga neid tuleks tutvustada ka koolide juhtkondadele, sest sageli tehakse õppekavade ja -mahuga seotud otsused sel tasandil;
- OSKA ettepanekute avaldamisele peaks järgnema arutelu koolidega selle üle, mis on nende ettepanekute rakendamise eeltingimused ja kuidas need täita. See annaks koolidele üldiste eesmärkide asemel konkreetsemad sammud, mida teha OSKA soovituste rakendamise poole liikudes.

OSKA on leidnud olulise koha Eesti **karjäärinõustamise süsteemis**, mille alus on nõustajate jaoks praktiline teave ja nende hea informeeritus OSKA tulemustest. Siiski tuli intervjuudest esile huvi suurema kaasatuse ja arutelude vastu OSKA meeskonnaga. Et valdkondade arv üha kasvab, on karjäärinõustajatele osutunud keerukaks ka eri valdkondade teabe sünteesimine ja koondamine. Seepärast on nii nõustajatel kui ka nende klientidel valdkondade vahel orienteeruda raske. Karjäärinõustajad vajavad valdkonnaülest vaadet, mis hõlmab kõiki OSKA valdkondi ja nende põhisõnumeid.

